

Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο

Τόμ. 13, Αρ. 1 (2024)

Τεύχος 13

παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο

διεθνής περιοδική έκδοση παιδαγωγικών προβληματισμών

Θεματικός Τόμος: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση

Επιμέλεια: Ελένη Σκούρτου, Κωνσταντίνος Βρατσάλης, Αλιβίζος Σοφός

Τεύχος 13, 2024

Εισαγωγικό Σημείωμα

Ελένη Σκούρτου, Κωνσταντίνος Βρατσάλης,
Αλιβίζος Σοφός

doi: [10.12681/revmata.37695](https://doi.org/10.12681/revmata.37695)

Copyright © 2024, Ομότιμη Καθηγήτρια, Ομότιμος Καθηγητής,
Καθηγητής

Άδεια χρήσης [#plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4##](https://plugins.generic.pdfFrontPageGenerator.front.license.cc-by-nc-sa4##).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σκούρτου Ε., Βρατσάλης Κ., & Σοφός Α. (2024). Εισαγωγικό Σημείωμα. *Παιδαγωγικά ρεύματα στο Αιγαίο*, 13(1).
<https://doi.org/10.12681/revmata.37695>

Της Σύνταξης: Εισαγωγικό Σημείωμα

Ελένη Σκούρτου, Κώστας Βρατσάλης, Λοΐζος Σοφός

Πανεπιστήμιο Αιγαίου

skourtou@aegean.gr bratsal@aegean.gr lsofos@aegean.gr

Αποτελεί μεγάλη και συνεχή πρόκληση η προσπάθεια να περιγράψουμε και να κατανοήσουμε εαυτούς/ές σε σχέση με τον Άλλο και αυτό να μετασηματιστεί σε εκπαιδευτική πρακτική. Πρόκειται για ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο πολιτισμικό (να μην ξσχνάμε εδώ και την πολυθρησκευτική συνύπαρξη), κοινωνικό και γλωσσικό τοπίο, που το χαρακτηρίζει έντονη υβριδικότητα: τα όρια μεταξύ γλωσσών δεν είναι σαφή και οι συλλογικές και ατομικές ταυτότητες και υποκειμενικότητες είναι συνεχώς υπό διαμόρφωση και υπό διαπραγμάτευση. Κι εμείς, ως εκπαιδευτικοί και ερευνητές/ερευνήτριες είμαστε μέρος αυτού του τοπίου, δεν έχουμε την πολυτέλεια να παραμένουμε εσαεί στην ασφαλή θέση του παρατηρητή / της παρατηρήτριας.

Έτσι, ενώ είναι σαφές ότι το πεδίο στο οποίο εστιάζουμε είναι πρωτίστως η εκπαίδευση (τυπική και άτυπη), μέσα στη δυναμική της σχέσης του εντός με το εκτός σχολείου πλαίσιο, ενώ οι μαθητές/μαθήτριες και τα κείμενά τους (με την έννοια όσων έχουν νόημα για αυτές/ούς) τοποθετούνται στο επίκεντρο της παιδαγωγικής σε συνδυασμό με έννοιες όπως ταυτότητα / ετερότητα, αλλά και ετερότητες θρησκευτικές, υπερποικιλότητα (super diversity), διαγλωσσικότητα (translanguaging=, αναγνώριση, δυνατότητα λήψης πρωτοβουλίας (agency), αλλά και των εννοιών 'ρευστός και εσωτερικευμένος ρατσισμός', τίθεται επιτακτικά το ερώτημα, πώς αλληλοεπιδρούμε, πού στεκόμαστε εμείς, κατά πόσον διαπερνούμε τα όρια θεωριών και γλωσσών, πολιτισμικών περιχαρικών και τι είδους ματιά (gaze) αναπτύσσουμε όντες/ούσες μέρος αυτού του τοπίου.

Μιλώντας για τον Άλλο μιλάμε εν τέλει για μας· μιλώντας για παρεμβάσεις σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα με γλωσσική και πολιτισμική/θρησκευτική ετερογένεια, μιλάμε εν τέλει για ολόκληρη την εκπαιδευτική κοινότητα και θίγουμε έτσι γενικότερα παιδαγωγικά ζητήματα.

Τα άρθρα που εντάσσονται σε αυτό το τεύχος προσφέρονται για ανάγνωση διαφορετικών πλευρών αυτού του τοπίου: τοποθετημένο στον χάρτη, το τοπίο παραπέμπει κυρίως στην εκπαίδευση στην Ελλάδα (τυπική και άτυπη), ενώ τοποθετημένο στη θεωρία, το τοπίο παραπέμπει σε πολλαπλούς νοητικούς χάρτες, που σηματοδοτούνται από θεωρητικές προσεγγίσεις που τέμνονται και από μερικές, κεντρικές κατηγορίες / ερμηνευτικά εργαλεία. Ως προς τους ερευνητικούς προσανατολισμούς, παρατηρούμε ένα μικτό σχήμα ποσοτικών και ποιοτικών προσεγγίσεων, όπου η ποιοτική έρευνα αναλαμβάνει να πάει σε γνωστές και νεότερες κατευθύνσεις, οι οποίες προσφέρονται για αναστοχασμό, διεύρυνση του παιδαγωγικού προσανατολισμού του σχολείου και ενσωμάτωση σε αυτό εργαλείων και μεθόδων που εφαρμόζονται αρχικά στο περιβάλλον άτυπης εκπαίδευσης.

Ως προς την οργάνωση του τεύχους, τοποθετούμε στην ενότητα 'Διάλογος' το κείμενο του Μ. Δαμανάκη, αυτό του Χρ. Γκόβαρη και αυτό των Αρχάκη & Τσάκωνα, επειδή ανοίγουν έναν διάλογο, που μάς απασχολεί και που πιστεύουμε ότι θα συνεχίσει να μάς απασχολεί και στο άμεσο μέλλον. Ο διάλογος αναπτύσσεται γύρω από ζητήματα εαυτού – διαλογικού εαυτού, ταυτότητας – ετερότητας, αναγνώρισης, αυτοακαθορισμού – ετεροκαθορισμού, εθνικού – ρατσιστικού λόγου (βλ. το 'Μια απόπειρα διαλογικής ανάγνωσης στο 'Διάλογος').

Στην ενότητα 'Θεωρείο' τοποθετούμε τις ερευνητικές μαρτυρίες που αντλούνται από ποσοτικές και ποιοτικές ή μικτές έρευνες τόσο στο πλαίσιο της τυπικής όσο και της άτυπης εκπαίδευσης, κυρίως όμως στο πλαίσιο της τυπικής εκπαίδευσης (πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας). Έντονη αντιπροσώπευση εδώ έχουν οι έρευνες γύρω από αναπαραστάσεις, απόψεις εκπαιδευτικών (Δεληγιάννη / Πίτσου / Χριστοδούλου, Καλογερογιάννη) και μελλοντικών εκπαιδευτικών (Γκότοβου, Μακρογιάννη & Κούρτη Καζούλλη). Ένα άρθρο (Διακογεωργίου) παρουσιάζει το φάσμα των θεσμικών δυνατοτήτων παράλληλης και συστηματικής στήριξης παιδιών με μεταναστευτικό υπόβαθρο στα σχολεία, καθώς και τα διαθέσιμα υλικά. Όλα αυτά τα άρθρα κυριολεκτικά ανοίγουν παράθυρα στο πώς οι

εκπαιδευτικοί (ενεργοί/ες και μελλοντικοί/ες) εκλαμβάνουν τις νέες προκλήσεις, ποια ζητήματα αποδεικνύονται ιδιαίτερα ανθεκτικά, παρόλο που το γενικότερο κλίμα σε σχέση με τη γλωσσική και πολιτισμική πολυμορφία στην εκπαίδευση είναι γενικά πιο θετικό από παλιότερα και κατά πόσον διαμορφώνεται ένα νέο εκπαιδευτικό / επαγγελματικό προφίλ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει να δούμε πώς διαμορφώνονται διαχρονικά οι απόψεις των εκπαιδευτικών για τη γλωσσική ετερότητα των μαθητών/τριών τους και αν και πώς την αξιοποιούν στη διδασκαλία της Ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Υπάρχουν τέσσερα άρθρα στο Θεωρείο που ανοίγουν αντίστοιχα τέσσερις δρόμους: Οι Χατζηδάκη & Τζωρτζινάκη ερευνούν τις γλωσσικές πολιτικές στο πλαίσιο της οικογένειας με μεταναστευτικό υπόβαθρο. Ένα ζήτημα, που τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να αποτελεί αντικείμενο έρευνας και αναστοχασμού, αφού αναδεικνύει νέους χώρους άτυπης εκπαίδευσης, συνδέεται με ζητήματα αυτοπροσδιορισμού / ετεροπροσδιορισμού / ταυτότητας, αλλά και με την τυπική εκπαίδευση, ακόμα και αν αυτή η σύνδεση δεν φαίνεται αρχικά αυτονόητη.

Ως προς την μη τυπική εκπαίδευση, η Κίτσιου εισάγει την έννοια του 'ριζώματος' και παρακολουθεί τις προσπάθειες ασυνόδευτων νέων προσφύγων να τοποθετήσουν εαυτούς και να αυτοπροσδιοριστούν στο νέο περιβάλλον, να γεφυρώσουν το γνωστό με το νέο. Με την προσέγγιση αυτή φαίνεται να ανοίγονται προοπτικές διεύρυνσης της άτυπης και της τυπικής εκπαίδευσης, αλλά και φαίνεται να δημιουργούνται οι αναγκαίοι ' τρίτοι ασφαλείς χώροι ' επικοινωνίας, κάτι που συμβάλλει εν τέλει στην ανάπτυξη κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ως προς τη γλωσσική εκπαίδευση και τη διδασκαλία δεύτερης και ξένης γλώσσας, η Τσοκαλίδου διερευνά προσπάθειες ανθρώπων που μετακινούνται (χωρικά, αλλά και εσωτερικά) και αναγκάζονται να μάθουν γλώσσες και ανθρώπων που επιλέγουν να μάθουν γλώσσες (όπως η προσωπική της προσπάθεια ως μαθήτρια της κινέζικης γλώσσας). Συνυπάρχουν η μεγάλη κλίμακα, όπου το γλωσσικό τοπίο μπορεί να χαρακτηρίζεται από εκτεταμένη επαφή γλωσσών και διαγλωσσικότητα στη χρήση τους, με την μικρή κλίμακα της κάθε προσωπικής πολιτισμικής / γλωσσικής πορείας, όπου ο άνθρωπος μπορεί να βιώνει μία διεύρυνση ταυτότητας ή, αντίθετα, αποξένωση και αίσθηση του μη ανήκειν.

Τέλος, ως προς τη θρησκευτική εκπαίδευση (ΘΕ), που, εξ ορισμού, αποτελεί μέρος της τυπικής εκπαίδευσης, οι Καραμούζης & Τσιρέβελος θέτουν το αναγκαίο και άβολο για την κυρίαρχη κοινωνία ζήτημα, η ΘΕ να μετασηματιστεί σε ένα μάθημα γνωστικού περιεχομένου, μέσω του οποίου τα παιδιά, οι νέοι και οι νέες να υποστηριχθούν στην υπέρβαση στερεοτυπικών αντιλήψεων με θρησκευτικό υπόβαθρο, για να θωρακιστούν έτσι απέναντι σε προκαταλήψεις, φανατισμό και φονταμενταλισμό που απειλούν την αρμονική συνύπαρξη των ετεροτήτων.

Θεωρούμε ότι όλα τα άρθρα στις ενότητες 'Διάλογος' και 'Θεωρείο', που πραγματεύονται γενικότερα θεωρητικά ζητήματα, συνδιαλέγονται μεταξύ τους, αντανακλούν αναζητήσεις που επανέρχονται την επιστημονική συζήτηση και θέτουν επιτακτικά το θέμα των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, το θέμα της ανθεκτικότητας ζητημάτων, όπως ο εθνικός λόγος, αλλά και το θέμα που θέσαμε αρχικά, δηλαδή το πού στεκόμαστε εμείς ως ερευνήτριες/ές και τι είδους ματιά προς τα πράγματα αναπτύσσουμε.

Στο Προσκήνιο επιλέξαμε να παρουσιάσουμε εν συντομία τα εξής δύο βιβλία των τελευταίων χρόνων: Αρχάκης, Αργύρης (2020). Από τον εθνικό στον μετα-εθνικό λόγο, Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, και: Ασπασία Χατζηδάκη (2020). Διδάσκοντας δίγλωσσα παιδιά – Θεωρητικά ζητήματα και εκπαιδευτικές προσεγγίσεις, Αθήνα: Εκδόσεις Πεδίο